

①

יורק ברוקלין

גרמא אינסופי

מורה אלכס בורגס

מגן
ברוקלין

ספריית בבל

By this art you may contemplate the variation of the 23 letters...

The Anatomy of Melancholy, part 2
sect. II, mem. IV.

היקום (שאחרים מכנים אותו בשם "הספריה") מורכב ממיספר לא-מוגדר, ואולי אינסופי, של אולמות משושים, שבמרכזם פירי-איוורוד גדולים, מוקפים מעקים נמוכים מאוד. מכל משושה נראות הקומות הנמוכות והגבוהות יותר: עד אין קץ. סידור האולמות אחד וקבוע. עשרים מדפים, חמישה מדפים רחבים לצד, מכסים את כל הצדדים למעט שניים: גובהם, שהוא גם גובה הקומות, עולה אך במעט על קומת ספרן מן השורה. אחת משתי הצלעות הפניויות מפולשת לפרחודור צר, המוליך אל אולם אחר, וזה לקודמו ולכל האולמות משמאל ומימין לפרחודור מצויים שני קיטונים קטנים. האחד מאפשר לישון בעמידה; השני - לספק את צורכי ההפרשה. שם עובר גרם-מעלות לוליני, הצונח לתהומות ומתנשא למרומים. בפרחודור תלוי ראי, אשר מכפיל נאמנה את המופעים. מראי זה נוהגים הבריות להקיש שהספריה איננה אינסופית (אילו היתה כזו באמת, לשם מה ההכפלה האשלייתית?); אני מעדיף לחלום שהמישטחים הממורקים מייצגים ומבטיחים את האינסוף... האור מגיע מתוך פירות עגולים הנושאים את השם מנורות. בכל משושה שניים כאלה: זה מול זה. האור שהם מפיצים אינו מספיק, בלתי-נפסק. ככל אנשי הספריה, ערכתי מסעות בנעורי; נדדתי בחיפוש אחר ספר, אולי אחר קטלוג הקטלוגים; עכשיו, כשכמעט כהו עיני מלפענח את אשר אכתוב, אני מתקין עצמי למות מהלך פרסאות אחדות מן המשושה שבו נולדתי. לכשאמות, לא יחסרו ידיים חסודות להטילני מעבר למעקה; קברי יהיה האוויר שאין לו קרקעית: גופי יצנח דרך ארוכה ויישחת ויתפורר ברוח שתקים הנפילה, שהיא אינסופית. אני קובע שהספריה אינסופית.

האידיאליסטים גורסים שהאולמות המשושים הם צורה הכרחית של החלל המוחלט או, לכל הפחות, של תחושתנו את החלל. לשיטתם אין להעלות כלל על הדעת אולם משולש או מחומש. (המיסטיקאים טוענים שהאקסטאזה מגלה לפנייהם לישיבה עגולה עם ספר גדול ועגול ולו גב מתמשך המקיף את כל הקירות: אלא שעדותם חשודה; דבריהם סתומים. ספר מחזורי זה הוא אלוהים.) אסתפק, לפי שעה, בחזרה על האימרה הקלאסית: "הספריה היא כדור שמרכוזו המושלם כל מוששה שהוא והיקפו בלתי מושג."

לכל אחד מקירותיו של כל מוששה מותאמים חמישה מדפים: כל מדף מכיל שלושים ושניים ספרים בפורמט אחיד. בכל ספר ארבע מאות ועשרה עמודים; בכל עמוד ארבעים שורות; בכל שורה כשמונים אותיות בצבע שחור. יש אותיות גם על שידרת כל ספר; אותיות אלה אינן מציינות ואינן מבשרות את הנאמר בדפיו. ידוע לי שחוסר הקשר הזה נתפס לפני כן כתעלומה. קודם שאסכם את הפיתרון (שגילוי, חרף השלכותיו הטראגיות, הוא אולי האירוע המרכזי בהיסטוריה) ברצוני להזכיר אקסיומות אחדות.

הראשונה: הספריה קיימת ab actemo. באמת זו, הגוררת מיניה וביה את נצחיותו העתידית של העולם, לא יוכל לפקפק שום שכל ישר. האדם, אותו ספרן לא-מושלם, עשוי להיות פרי המיקרה או מעשה ידי דמיונים זדוניים. היקום, על צידו המפואר במדפים, בכרכים חידתיים, במדרגות לא-נלאות לנוסע ומחראות לספרן היושב, אינו עשוי להיות אלא מעשה ידיו של אל. כדי להבחין במרחק המפריד בין האלהי לאנושי, די להשוות סמלים גסים ומהוססים אלו, שידי המועדת לטעות חורת על כריכת ספר, עם האותיות האורגניות שבתוכו: מדויקות, מעודנות, שחורות משחור, סימטריות במידה שאין לחקותה.

השנייה: מיספר סמלי הכתב הוא עשרים וחמישה.¹ קביעה זו

¹ כתביהיד המקורי אינו כולל ספרות ולא אותיות רבות. הפיסוק מוגבל לפסיק ולנקודה. שני סימנים אלו, הרווח ועשרים ושתיים אותיות האלפבית הם עשרים וחמישה הסמלים המספיקים שמונה האלמתי (הערת המלבה"ד).

איפשרה, לפני שלוש מאות שנה, ניסוח תיאוריה כללית של הספריה ופיתרון בעיה ששום השערה קודמת לא הצליחה לפרשה: טבעם חסרי-הצורה והכאוטי של כמעט כל הספרים. ספר אחד, שראה אבי באחד המשושים במעגל חמישה-עשר תשעים וארבעה, הורכב מן האותיות M C V התחזרות ונשנות להכעיס מן השורה הראשונה ועד לאחרונה. ספר אחר (שנדרשו לו הרכה בסביבה ההיא) הוא מבוך סתמי של אותיות, אך בעמוד הלפני-אחרון נאמר "הו זמן הפירמידות שלך". כבר ידוע: על כל שורה הגיונית ועל כל מידע נכון יש פרסאות של צרימות ללא טעם, גיבובי מלים וסתירות למיניהן. (ידוע לי על סביבה מסוכנת אחת, שספרניה דוחים את האמונה התפלה והנוהג העקר לחפש בספרים משמעות ומשויים אותם לחיפוש המשמעות בחלומות או בתודה ובוחו של קווי כף-היד... הללו מודים שממציאי הכתב חיקו את עשרים וחמשת הסמלים הטבעיים, אך לדעתם הקפדה זו מיקרית היא ולספרים כשלעצמם אין כל משמעות. עמדה זו, כפי שעוד נראה, אינה כחבת מכל וכל.)

זמן רב האמינו שאותם ספרים סתומים שייכים ללשונות מתות או נדחות נכון הדבר שהקדמונים, ראשוני הספרנים, השתמשו בלשון השונה למדי מזו שבפינו היום; נכון גם שכמה מילין ימינה דוברים עגה מקומית ותשעים קומות מעלה שפה לא-מובנת כל זה, אני חוזר ואומר, נכון; אלא שארבע מאות ועשרה עמודים של M C V ללא שינוי אינם יכולים להשתייך לשום לשון שהיא, ותהיה בסיסית או מקומית ככל שתהיה. היו שביקשו לשכנע כי כל אות עשויה להשפיע על הבאה אחריה, וערך האותיות M C V בשורה השלישית של עמוד 71 אינו שווה למה שעשוי להיות ערכו של אותו רצף במיקום אחר בעמוד אחר, אבל טענה עמומה זו לא זכתה להצלחה. אחרים חשבו על צפני-סתרים; סברה זו התקבלה על דעת הכלל, אם כי לא במובן שלו נחזתו מנסחה. לפני חמש מאות שנה נתקל ראש אחד המשושים העליים² בספר

² לפניו היה אדם אחד על כל שלושה משושים. התאכדויות ומחלות-ריאה הרסו יחס זה. זיכרון של עצב שאין מלים להביעו: פעמים נסעתי לילות רבים דרך פרוחורים וגרמי מעלות ממורקים מבלי לפגוש אף בספרן אחד.

מבולבל כשאר הספרים, אלא שהיו בו כמעט שני עמודים של קווים אחידים. הוא הראה את תגליתו למפענח נודד אחד, שאמר לו כי הם כתובים פורטוגלית; אחרים טענו שהם כתובים יידיש. תוך פחות ממאה שנים הגיעו לקביעת השפה: דיאלקט סאמוידי-ליטאי של שפת הגוארני, עם סיומות של ערבית קלאסית. גם התוכן פוענח: רעיונות בתחום האנליזה הקומבינאטורית, מאויירים בדוגמאות של וריאציות חוזרות ללא גבול. דוגמאות אלה איפשרו לספרן גאוני אחד לגלות את חוק-היסוד של הספרייה. הוגה זה הבחין שכל הספרים, מגוונים ככל שיהיו, מורכבים מיסודות זהים: הרווח, הנקודה, הפסיק, עשרים ושתיים אותיות האלף-בית. כמו כן הצביע על עובדה שכל בעלי-המסעות אישרו את נכונותה: אין בנמצא, ברחבי הספרייה כולה, שני ספרים זהים. על יסוד הנחות אלה שאין לערער עליהן הסיק שהספרייה כוללת-כל ושמדפיה מכילים את כל צירופיהם האפשריים של עשרים-וכמה סמלי הכתב (ומיספרם, אף שהוא כביר ועצום, אינו אינסופי), דהיינו את כל אשר ניתן להביע: בכל הלשונות. הכל: תולדות העתיד לפרטיהן, האוטוביוגרפיות של רבי-המלאכים, הקטלוג המהימן של הספרייה, מילין על גבי מילין של קטלוגים מזוייפים, הוכחת זיופם של הקטלוגים הללו, הוכחת זיופו של הקטלוג האמיתי, האוונגליון-הגנוסטי של פסילידס, הפירוש לאוונגליון הזה, הפירוש לפירוש האוונגליון הזה, התיאור האמיתי של מותף, הגירסה של כל ספר בכל הלשונות, המובאות מתוך כל ספר בכל הספרים.

משהוכרו כי הספרייה מקיפה את כל הספרים, ניכר תחילה רושם של שימחה ללא מצרים. כל בני-האדם חשו עצמם אדונים לאוצר שלם וסודי. לא היתה בעיה אישית או עולמית שפתרונה המשכנע אינו בנמצא: במשושה מן המשושים. היקום בא על צידוק, היקום הפקיע לעצמו באחת את ממדיה הלא-מוגבלים של התקווה. באותה תקופה דובר הרבה על צידוקים: ספרי אפולוגיה ונבואה, שהצדיקו מעתה ועד עולם את מעשיו של כל אדם ביקום וצפנו בחובם רזים מופלאים לעתידו. אלפים קצרי-רוח נטשו את משושי-הולדתם

והסתערו על כבשיהמדרגות העולים מעלה, נדחפים בכוח תוחלת השווא של מציאת צידוקם. הצליינים הללו רבו בפרוודורים הצרים, פלטו קללות סתומות, חנקו זה את זה במעלות האלוהיות, השליכו ספרים מטעים לעומק המנהרות, ניספו כשנהדפו לתהום בידי זרים מרחוק באו. אחרים יצאו מדעתם... הצידוקים קיימים (ראיתי שניים המתייחסים לאנשים מן העתיד, אנשים שאולי אינם דמיוניים), אלא שהמחפשים שכחו שסיכוייו של אדם למצוא את צידוקו שלו, או גירסה כחבת לצידוקו שלו, קרובים לאפס.

נצרה אז גם ציפיה להבהרת תעלומות היסוד של האנושות: מקור הספריה והזמן. מתקבל על הדעת שתעלומות קשות אלה עשויות להתבאר במלים: אם לא די בלשון הפילוסופים, מן הדין שתמציא הספריה רבתי הצורות את השפה שלא נשמע עוד כמותה הנדרשת לשם כך על המילונים וספריההדקדוק שלה. זה ארבע מאות שנה הופכים הבריות במשוישים... יש חוקרים רשמיים, האינקוויזיטורים. ראיתי אותם בעת מילוי תפקידם: תמיד הם יגעים כבואם, מדברים על כבש חסר מדרגות שכמעט שברו עליו מפרקת, מדברים עם הספרן על אולמות ופרוודורים, לעיתים לוקחים לידם ספר מזדמן ומעלעלים בו בחיפוש אחר דברי תועבה. נראה בעליל כי איש אינו מצפה לגלות דבר.

לאחר התקווה שלוחת הרסן, כדרך הטבע, בא תור האכזבה היתירה. הוודאות שמדף כלשהו במשושה כלשהו מכיל ספרים יקרי ערך ושספרים אלה אינם נגישים היתה כמעט ללא נשוא. כת כופרת הציעה שיופסקו החיפושים וכל בני האדם יטרפו אותיות וסמלים, עד שייווצרו, כמתת בלתי סבירה של כוח המיקרה, אותם ספרים קאנוניים. השלטונות ראו עצמם מחוייבים להוציא צווים מחמירים. הכת נעלמה, אך בילדותי ראיתי קשישים שהיו מסתגרים ארוכות במחראות, עם דיסקיות נחושת בגביע קוביות אסור, ומתקנים חלושות את האי סדר האלוהי.

אחרים, לעומת זאת, האמינו שכראש וכראשונה יש להיפטר מיצירות שאין בהן תועלת. הללו היו פולשים אל המשוישים, מראים

יפויי-כוח שלא תמיד היו מזוייפים, מעלעלים בסלידה בכרך מסויים וגוזרים כליה על מדפים שלמים: לכולמוס ההיגיני, הסגפני שלהם אפשר לייחס את אובדנם חסר הטעם של מיליוני ספרים. שמם זכור לדראון, אך המקוננים על "האוצרות" שנשמדו מחמת שגיונם שוכחים שתי עובדות ידועות. ראשית: כה עצומה היא הספריה שכל צימצום שמקורו אנושי סופו שבטל בשישים. שנית: כל טופס הוא יחיד במינו ואין לו תחליף, אבל (היות שהספריה כוללת-כל) תמיד יש הרבה מאות אלפי העתקים פגומים: יצירות שאינן נבדלות אלא באות אחת או בפסיק אחד בלבד. בניגוד לדעת הכלל אני מעז להניח כי נזקי מעלליהם של הטהרנים תראו בהגזמה מחמת הזוועה שעוררו אותם קנאים. דירבנה אותם התשוקה השגעונית לכבוש את ספרי המשושה הארגמני: ספרים בפורמאט קטן מן הטבעי; ספרים כלייכולים, עתירי חוכמה ומאגיים.

ידוע לנו גם על עוד אמונה תפלה מאותה תקופה: האמונה ב"איש הספר". במדף מסויים במשושה מסויים (כך חשבו הבריות) חייב להתקיים ספר שהוא המפתח והתמצית המושלמת לכל יתר הספרים: ספרן מסויים עיין בו והוא שקול כנגד אל. בלשון אותו איזור ניכרים עדיין שרידי פולחנו של אותו פקיד רחוק. רבים היו לצליינים ונרדו בחיפוש אחר האיש הזה. מאה שנים בוטסו לשווא בדרכים מדרכים שונות. היאך יאותר אותו משושה מיוחד ונסתר שבו הוא שוכן? היה מי שהציע שיטה רגרסיבית: לאיתור ספר א' בודקים קודם בספר ב' אשר יצביע על מיקומו של ספר א'; לאיתור ספר ב' בודקים קודם בספר ג', וכך הלאה עד אינסוף... בהרפתקאות ממין זה ביזבזתי אף כיליתי את שנותי. לדעתי אין זה בלתי מתקבל על הדעת שבמדף כלשהו ביקום מצוי הספר המכיל-כל;³ אני תפילה לאלים אשר לא ידעתי את שמם, כי זכה אדם - ולו יהי אחד ויחיד,

³ אני חוזר ואומר: די שספר יהיה אפשר כדי שיתקיים. רק הלא-אפשר אינו בא בחשבון. לדוגמה: שום ספר אינו גם סולם, אף שמן הסתם יש ספרים אשר בחנים ומכחישים ומוכיחים אפשרות זו וספרים בעלי מיבנה הדומה לסולם.

7

לפני אלפי שנים! - לעיין בו ולקראו. אם לא לי נועדו הכבוד, החוכמה והאושר, יהינא מנת-חלקם של האחרים. מי יתן ויתקיימו השמיים, ולו אני יכירני מקומי בגיהנום. מי יתן ויכני מארה ואבדן, ובלבד שרגע אחד, בהוויה אחת, תבוא ספרייתך האדירה על צידוקה. טוענים קטני-האמונה שהאבסורד הוא הנורמה השלטת בספריה ואילו ההיגיון (ואפילו הלכידות הצנועה לבדה) הם חריגים שכמוהם כנס. מדברים הם (אני יודע) על "הספריה הקדחתנית, שכרכיה המיקריים חשופים תמיד לסיכון של התחלפות באחרים, ומחייבים, שוללים ומערבכים הכל כאלוהות אחזת-הזיה". דברים אלה, שלא רק מוקיעים את האנדרלמוסיה אלא אף מדגימים אותה, מוכיחים בעליל את סרות טעמם ואת בערותם הנואשת של אומריהם. לאמיתו של דבר מכילה הספריה את כל התבניות המילוליות, את כל הצירופים שמאפשרים עשרים וחמשת סמלי הכתב, אבל אין בה ולו אבסורד אחד מוחלט. למותר לציין שהטוב בכרכים שבמשושים הרבים שתחת ניהולי קרוי 'רעם מסורק', ומישנהו 'עווית הגבס', ואחר 'אקסקסקס מלא'. אמירות אלו, הנראות במבט ראשון חסרות שחר, מוכשרות בלי ספק להצדקה קריפטוגרפית או אלגורית; הצדקה זו היא מילולית, וממילא כלולה כבר בספריה. איני מסוגל למצוא צירוף אותיות - "דהגמרלחטדי" - שהספריה האלוהית לא חזתה אותו מראש ושאין לו באחד מלשונותיה העלומות פשר מחריד. איש אינו יכול להגות הברה שלא תהיה מלאה עדנה ופחד; שלא תהווה את שמו רב-העוצמה של אל. לדבר משמע לחטוא בטאוטולוגיות. איגרת סרק רבת-מלל זו קיימת כבר באחד משלושים הכרכים של חמשת המדפים של אחד המשושים הרבים עד אינספור - וכן גם הפרכתה. (מיספר n של שפות אפשריות משתמש באותו מילון; באחדות מהן מקבלת המלה 'ספריה' את ההגדרה הנכונה 'מערכת אולמות משושים התופסת את כל המרחב וקיימת לנצח', אך 'ספריה' היא 'לחם' או 'פירמידה' או דבר אחר כלשהו, ולחשע המלים המגדירות אותה ערך אחר. אתה, הקורא אותי, כלום בטוח הנך שאתה מבין את לשוני?)

הכתיבה השיטתית מסיחה את דעתי ממצבם הנוכחי של בני האדם. הוודאות שהכל כבר נכתב מאיינת אותנו או מותירה אותנו חסרי ממשות. מוכרים לי מקומות שבהם משתחוים הצעירים לפני הספרים ומנשקים את דפיהם בדבקות ברכית, אך אינם יודעים לפענח אפילו אות אחת. המגיפות, מריבות הכפירה, מסעות צליינות המידודיים בהכרח לשוד דרכים, עשו שמות באוכלוסייה. סבורני שהזכרתי כבר את ההתאבדויות, ההולכות ומתרבות מדי שנה. אפשר שהזיקנה והחרדה מוליכות אותי שולל, אך דומני שהמין האנושי – היחיד – הולך וכלה ושהספריה תוסיף להתקיים: מוארת, בחדה, אינסופית, נייחת לחלוטין, חמושה כרכים יקרי-ערך, חסרת-תועלת, בלתי נשחתת, צופנת סוד.

הנה כתבתי 'אינסופית'. לא לתפארת המליצה שירבכתי שם-תואר זה: אין זה חסר-היגיון, אומר אני, לחשוב שהעולם אינסופי. אלה הסבורים שהוא מוגבל, מניחים שבמקומות רחוקים עשויים הפרחדורים, חדרי המדרגות והמשושים להיפסק באורח בלתי נתפס – והרי זה אבסורדי. אלה המדמים אותו חסר גבולות, שוכחים שיש גבול למיספרם האפשרי של הספרים. אני מעז להציע את הפיתרון הבא לבעיה הקדמונית: הספריה בלתי מוגבלת ומחזורית. אם יחצה אותה נוסע נצחי בכיוון כלשהו, יווכח לדעת מקץ המאות שאותם ספרים תחזרים ונשנים באותו אי-הסדר (שבעצם הישנותו ייחשב לסדר: הסדר בהא הידיעה). תקווה נאה זו משמחת אותי בבדידותי.⁴

מאר דל-פלאטה, 1941

⁴ לְטִיסְיָה אֶלְבֶּרְס דֵּה טוּלְדוֹ הַעִירָה שֶׁהַסְפְּרִיָּה הַעֲנִיקָת מִיּוֹתֶרֶת; כֻּלֵּל הַחֹמֶרֶה, דִּי יֵהִי בְּכַרְךָ אַחַר וַיְחִיד, בְּפּוֹרְמַאט רְגִיל, מוֹדֶפֶס בְּגוֹפֵן בְּגוֹדֵל תִּשְׁעֵי אוֹ עֶשֶׂר, שִׁיכִיל מִיִּסְפֵּר אִינְסוֹפִי שֶׁל דְּפִים, דְּקִים בְּמִידָה אִינְסוֹפִית. (בְּרֵאשִׁית הַמָּאָה הַשְּׁבַע-עֶשְׂרֵה טַעַן קְבִלְיָרִי שְׁכַל גּוֹף מוֹצֵק הוּא רִיבּוֹד שֶׁל מִיִּסְפֵּר אִינְסוֹפִי שֶׁל מִישׁוּרִים). הַשִּׁימוּשׁ בִּי־vademecum מִשִּׁי זֶה לֹא יֵהִי נוֹחַ: כֻּלֵּי דָף לְכַאוּרָה יִתְפַּצֵּל לְעוֹד דְּפִים; דָּף הָאֻמְצַע הַבְּלִת־נִתְפַּס יִחְסַר צַד שְׁנֵי.

פּוֹנֵס הַזְכוּר

אני זוכר אותו (אין לי זכות לבטא פועל קדוש זה, רק לאדם אחד עלי אדמות היתה הזכות ואדם זה כבר מת) כשפרח פּסיוֹנְרִיָה כהה בידו והוא רואה אותו כפי שלא ראהו איש לפניו אפילו היה מביט בו מדימדומי שחר עד ערב חיים שלמים. אני זוכר אותו, פניו שותקות, אינדיאניות ומאוד רחוקות, מאחורי סיגריה. אני זוכר (כמדומני) את ידיו הגרומות, ידיים של קולע־סלים. אני זוכר לצד הידיים הללו קנקן מאטה עם סמל הגדה המזרחית; אני זוכר וילון צהוב בחלון הבית ועליו נוף אגם ערפילי. אני זוכר בבירור את קולו; הקול הלואט, הרוטן, המאנפף של איש הספך של פעם, נקי מן האיוושות האיטלקיות הרווחות היום. לא ראיתיו יותר משלוש פעמים; לאחרונה, ב־1887... ראויה לשבח בעיני התוכנית שכל אלה שהכירוהו יכתבו עליו; עדותי שלי תהיה אולי הקצרה ביותר ומן הסתם הדלה ביותר, אך לא הפחות בלתי־משוחדת בכך שהנכם עורכים. העובדה המצערת שהגני ארגנטיני תמנע ממני לפצוח בשיר־הלל – הסוגה המחייבת באורוגואי, כשהנושא הוא בן אורוגואי. "כתבן, גנדרן, פּוֹרְטֵנִי"; פּוֹנֵס לא אמר מלות עלבון אלו, אך ידוע לי היטב שייצגתי בעיניו רעות חולות אלו. פָּדְרוּ לְאֵנְדְרוּ אִיפּוֹצ'ה כתב שפונס היה מבשרו של האדם העליון, "זורתוסטרא פראי, בעגה מקומית"; אינני חולק על כך, אך אין לשכוח שהיה גם בן־כפר פשוט מִפְּרַאי־בֶּנְטוֹס, עם כמה מיגבלות ללא תקנה. זכרוני הראשון מפונס חד וברור. אני רואה אותו בשעת ערבית של יום אחד במארס או פברואר של שנת שמונים וארבע. אבי לקחני, בשנה ההיא, לחופשת קיץ בִּפְרַאי־בֶּנְטוֹס. אותה שעה חזרתי עם דודני ברנרדו הָאָדוּ מחוות סן־פרנסיסקו. חזרנו בשירה, רוכבים על

סוסים, וזה לא היה הטעם היחיד לעליצותי. אחרי יום שרב מחניק כיסתה את פני השמיים סופת ענק בגון הציפחה. רוח דרומית ליבתה אותה, העצים כבר יצאו במחול שגעוני; חששתי (קיוויתי) שגשם זלעפות ישיגנו בשדה הפתוח. ערכנו מעין מירוץ עם הסערה. נכנסנו לתוך סימטה צרה שהתחפרה בין שתי מידרכות לבנים גבוהות מאוד. לפתע חשך הכל; שמעתי צעדים מהירים וכמעט חשאיים אי-שם למעלה; נשאתי עיני וראיתי נער רץ במידרכה הצרה והמשובשת כעל חומה צרה ומשובשת. זכורים לי מכנסיו התפוחים, נעלי-הבד, זכורה הסיגריה הנעוצה בפנים הנוקשות, על רקע חשרת העננים שכבר לא היו לה גבולות. פתאום צעק אליו ברנרדו: "מה השעה, איך נא? בלי להביט בשמיים, בלי לעצור, השיב הלה: "ארבע דקות לפני שמונה, ברנרדו חואן פרנסיסקו הצעיר." הקול היה חד, לגלגני. פזור-דעת אני מטבעי ודו-שיח זה לא היה מסב את תשומת-לבי אילמלא חזר והטעים זאת דודני, שעוררוהו לכך (לדעתי) איזו גאווה מקומית והרצון להפגין אדישות למענהו התלת-חלקי של הנער. הוא אמר לי שהנער בסימטה הוא אחד אירנאו פונס, הידוע בכמה מחוריות כמו, למשל, שאינו מתרועע עם איש ותמיד יודע מה השעה, כמו שעון. עוד הוסיף שהוא בנה של מגהצת מהכפר, מְרִיָה קְלֶמְנְטִינָה פונס, ושיש האומרים שאביו היה רופא במיפעל להמלחת בשר, אנגלי בשם ארְקוֹנוֹר, ואילו אחרים טוענים שהיה מאלף-סוסים או מורה-דרך ממחוז סאלטו. הנער גר עם אמו, בסמוך לחוות הדפנים.

בשנים שמונים וחמש ושמונים ושש בילינו את הקיץ בעיר מונטבידאו. בשמונים ושבע חזרתי לפראי-בנטוס. שאלתי, כרגיל, על כל מכרי, ולבסוף גם על "פונס הכרונומטרי". ענו לי שסוס לא-מאולף השליכו ארצה בחוות סן-פרנסיסקו, ושנותר משותק, חשך תקווה. זכור לי הרושם המאגי, הטורדני שעשתה עלי ידיעה זו: רק פעם אחת ראיתיו, כשחזרנו ברכיבה מסן-פרנסיסקו, והוא הילך במקום גבוה; המעשה, כפי שסופר מפי דודני ברנרדו, דמה מאוד לחלום המעוצב מיסודות ישנים. נאמר לי שאינו יורד ממיטתו, עיניו

קבועות בעץ התאנה שבגינה או בקורי-עכביש. בערבים היה מרשה שיביאוהו אל החלון. ברוב גאוותו העמיד פנים כי המכה שהכריעה אותו היטיבה עמו... פעמיים ראיתו מאחורי השכבה שהדגישה בחריפות את גורלו, גורל אסיר נצחי: בראשונה - בלי נייע, בעיניים עצומות; בשניה - שוב בלי נייע, שקוע בהתבוננות בפיסה ריחנית של לענה.

לא בלי יוהרה מסויימת התחלתי באותו זמן בלימוד שיטתי של הלטינית. במיזוודתי היו צרורים *De viris illustribus* של לומון, *Thesaurus* של קישֶׁרָה, הקומנטרים של יוליוס קיסר, וכן כרך בודד מתוך *Naturalis historia* של פליניוס, שהיה אז (ועדנו היום) מעל לכוחותיה הצנועים של הלטינית שלי. בכפר קטן הכל נודע; אירנאו, במשקו הקטן שבעיבורי הכפר, לא איחר לשמוע על הגעתם של ספרים יוצאי-דופן אלה. הוא שיגר אלי איגרת טיקסית מצועצעת, בה הזכיר את פגישתנו החטופה, למרבה הצער, "ביום השבעה בפברואר לשנת שמונים וארבע", הפליג בשבחי "התרומות המהוללות שהעלה" דודי, דון גרגוריו האָדו, שנפטר באותה שנה, "לשתי המולדות בקרב הגבורה של איטוסאינגו", וביקשני שאשאל לו ספר כלשהו מספרי, בלוויית מילון "לשם הבנה טובה של הטקסט המקורי, שהרי עדיין אינני יודע לטינית". הוא הבטיח להחזירם כמעט מיידית, ובמצב טוב. אותיותיו היו ללא דופי, מוארכות; הכתיב על פי עקרונותיו של אַנְדֶרְס בִּי: i במקום y, j במקום g. באופן טבעי, חששתי תחילה להלצה. דודני הבטיחו לי שלא היא, שכך דרכו של אירנאו. לא ידעתי אם לייחס לחוצפה, לבורות או לטיפשות את הרעיון, שלשם לימוד הלשון הלטינית הקשה, אין צורך ביותר מאשר מילון; כדי להעמידו על גודל טעותו שלחתי לו את *Gradus ad Parnassum* מאת קישֶׁרָה ואת יצירתו של פליניוס. בארבעה-עשר בפברואר הבריקו לי מבואנס איירס שאחזור מייד, שכן אבי "לא מרגיש לגמרי טוב". ימחל לי האל; היוקרה שבקבלת מיברק דחוף, התשוקה לפרסם בכל פראי-בנטוס את הסתירה שבין צורת השלילה לבין מוחלטותו של תואר-הפועל, הפיתוי שבדרמטיזציה

של כאבי, תוך העמדת פנים של סטואיות גברית, כל אלה הסיטו אותי אולי מכל אפשרות של כאב. כשארוזתי את מזוודתי, הבחנתי שחסרים לי ה־*Gradus* והכרך הראשון של פליניוס. ה־"סאטורנו" עמדה להפליג למחרת בבוקר; אותו לילה, לאחר הארוחה, שמתי פעמי אל ביתו של פונס. הופתעתי שהלילה שרבי לא פחות מן היום. במשק המהוגן קיבלה את פני אמו של פונס.

היא אמרה לי שאירנאו בחדר האחורי, ושלא אתפלא למצוא אותו בחושך, כי אירנאו רגיל לבלות את השעות המתות בלי להרליק את הנר. חציתי את החצר המרוצפת, את המסדרון הקטן; הגעתי לחצר השנייה. היתה שם סוכת גפנים; העלטה יכלה להיראות לי מחלטה. פתאום שמעתי את קולו החד והלגלגני של אירנאו. הקול הזה דיבר לטינית; הקול הזה (שעלה מן האפלה) הגה בהנאה ארכנית נאום או תפילה או השפעה. ההברות הרומיות הידהדו בחצר העפר; לחרדתי הן נשמעו נעדרות פשר, חסרות־קץ; אחר, כדיאלוג העצום של אותו לילה, הבנתי שהן מהוות את הפיסקה הראשונה בפרק עשרים וארבעה של הספר השביעי של *Naturalis historia*. נושאו של פרק זה הוא הזיכרון; המלים האחרונות היו *ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum*.

בלי לשנות כהוא־זה את קולו, אמר לי אירנאו שאכנס. הוא היה במיטתו, מעשן. דומני שלא ראיתי את פניו עד אור הבוקר; סבורני שאני זוכר את היבהוב הסיגריה. בחדר עמד ריח עמום של לחות. התיישבתי; חזרתי על המעשה במיברק ובמחלת אבי.

אני מגיע כעת לנקודה הקשה ביותר בסיפורי. הסיפור הזה (מוטב שהקורא יידע זאת כבר עכשיו) אין עניינו אלא אותו דיאלוג בן יובל שנים. לא אנסה לשחזר את מלותיו, שכבר אבדו לכלי שוב. אני מעדיף לסכם בנאמנות את הדברים הרבים שאמר לי אירנאו. הדיבור העקיף לוקה בריחוק ובחולשה; ברור לי שאני מקריב את עוצמתו של סיפורי; יעלור־נא קוראי בדמיונם את המישפטים המקוטעים שהמוני אותו לילה.

אירנאו פתח ומנה, בלטינית ובספרדית, את המיקרים של זיכרון

מופלא המתועדים ב־*Naturalis historia*: כורש מלך פרס, שידע לקרוא בשמו של כל חייל בצבאותיו; מיתרידטס אֶפְטֹר, שעשה מישפט בכל עשרים־ושתיים לשונות ממלכתו; סימונידס, ממציא המַנְמוֹט־כְּנִיקָה; מְטְרוֹדוֹרוֹס, שהפגין את אמנות החזרה המדוייקת על מה ששמע פעם אחת בלבד. בחום לב מובהק השתומם על כך שמיקרים אלו עשויים לעורר השתוממות. הוא אמר לי שלפני הערב הגשום ההוא שבו השליך אותו ארצה הסוס המנוקד, היה ככל נוצרי: עיוור, חירש, אטום, שכחן. (ניסיתי להזכיר לו את תפיסת הזמן המדוייקת שלו, את יכולתו לזכור שמות פרטיים; הוא לא שעה לדברי.) תשע־עשרה שנים חי כחולם: הביט ולא ראה, שמע ולא שמע, שכח הכל, כמעט הכל. כשנפל, איבד את ההכרה; כאשר שבה אליו, ההווה היה כמעט בלתי־נסבל מרוב עושר וברירות, וכן מרוב הזכרונות הישנים והסתמיים ביותר. כעבור זמן לא רב נודע לו שהוא משותק. עובדה זו כמעט לא עניינה אותו. הוא סבר (הרגיש) שהניחות היא מחיר פעוט. עכשיו היו תפיסתו החושית וכוח זכרונו מושלמים.

אנחנו מבחינים במבט אחד בשלוש כוסות על שולחן; פונס – בכל הזמורות והאשכולות והפירות המהווים סוכת גפנים. הוא הכיר את צורות העננים הדרומיים בשעת הזריחה של השלושים באפריל אלף שמונה־מאות שמונים ושתיים, וידע להשוותן עם דוגמת השייש על עטיפת ספר ספרדי שראה פעם אחת בלבד, ועם קווי הקצף שהעלה משוט בריו נגרו ערב קרב קְבְּרָאצ'ו. לא היו אלה זכרונות פשוטים; כל דימי חזותי היה קשור בתחושות של שרירים, של מידות־חום וכו'. הוא ידע לשחזר את כל החלומות, את כל מה שבין החלומות. פעמיים או שלוש כבר שיחזר יום שלם; אף פעם אחת לא התלבט בספק, אך גם לכל שיחזור נדרש יום שלם. כך אמר לי: "אני לבדי יש לי יותר זכרונות משהיו לכל בני־האדם מאז שהעולם עולם." וכן: "השינה שלי היא כמו הערות שלכם." ועוד, סמוך לזריחה: "הזיכרון שלי, אדוני, הוא כמו מיזבלה גדולה." מעגל משורטט על לוח, משולש ישר־זווית, מעויין, הרי אלה צורות שביכולתנו לקלוט

אותן במלואן; כך אירע לאירנאו ברעמת סוס מתבררת, בעדר כבשים על צלע הר, בלהבת האש המרצדת וברמץ הרב מספור, בפרצופיו המשתנים של המת בטקס אשכבה ממושך. אינני יודע כמה כוכבים ראה בשמיים.

דברים אלה שמעתי מפיו; מעולם לא הטלתי בהם ספק, לא אז ולא אחר-כך. באותה עת לא היו מצלמות קולנוע ולא גרמופונים; אף על פי כן, קשה להבין וכמעט לא ייאמן שאיש לא ערך ניסוי בפונס. מכל מקום, ודאי שכולנו חיים תוך דחיית כל מה שניתן לדחיה; אפשר שכתוך תוכנו כולנו יודעים שהננו בני-אלמוות ושבמוקדם או במאוחר יעשה כל אדם את כל הדברים וידע את הכל. קולו של פונס הוסיף ודיבר מתוך האפלה.

הוא אמר לי שבסביבות 1886 פיתח שיטת מיספור מקורית ותוך ימים מעטים עבר את העשרים וארבעה אלף. הוא לא רשם אותה, מכיוון שכל דבר שחֶשְׁבו פעם אחת שוב לא היה מסוגל למחותו. הדחף הראשוני שלו היה, כמדומני, אי-שביעות רצונו מכך שלושים-ושלושה מזרחיים צריכים שתי ספרות ושלוש מלים, במקום מלה אחת וסיפריה אחד. את אותו עיקרון חסר-שחר החיל אחר-כך על מיספרים אחרים. במקום "שבעת-אלפים ושלוש-עשרה" היה אומר (למשל) "מֵאָקְסִימוּ פֶּרְס"; במקום "שבעת-אלפים וארבע-עשרה" - "הרכבת"; מיספרים אחרים היו "לואיס מְלִיאָן לְפִינור", "אולימאר", "גופרית", "תילתן", "הלווייתן", "גאוו", "הקדירה", "נפוליון", "אָגוֹסְטִין דֵּה נֶדִיה". במקום "חמש-מאות" היה אומר "תשע". לכל מלה היה סימן משלה, מעין תרהיכר; האחרונים היו מסובכים מאוד... ניסיתי להסביר לו שאותה רפסודיה של תיבות נטולות קשר היא בדיוק ההיפך משיטת מיספור. אמרתי לו שלומר 365 משמע לומר שלוש מאות, שש עשרות, חמש יחידות; ניתוח שאינו אפשרי ב"מיספרים" דוגמת "הכושי טִימוֹטָאוּ" או "שמיכת בשר". פונס לא הבין אותי, או לא רצה להבין.

במאה ה-17 הניח לוק (ואחר שלל) שפה בלתי-אפשרית שבה יהיה שם פרטי לכל פרט: לכל אבן, לכל ציפור ולכל ענף; פונס

תיכנן פעם שפה דומה, אך ביטל אח תוכניתו שכן נראתה לו כללית מדי, דר-משמעת מדי. שהרי פונס זכר לא רק כל עלה של כל עץ בכל יער שהכיר, אלא גם כל פעם מן הפעמים שהבחין בו בחושיו או העלה אותו בדמיונו. הוא החליט לצמצם כל אחת מהיממות שעברו עליו לכשבעים-אלף זכרונות, ואחר לציינם במיספרים. שני שיקולים הניאוהו מכך: ההכרה בכך שהמשימה לעולם לא תסתיים, ההכרה בכך שאין בה תועלת. עלה בדעתו שעד שעת מותו לא יספיק למיין אפילו את כל זכרונות ילדותו.

שני הפרוייקטים שהזכרתי (מילון אינסופי לסידרת המיספרים הטבעיים, קטלוג נפשי חסר-תועלת של כל תמונות הזיכרון) הם חסרי-שחר, אך מתגלה בהם איזו גדולה מגומגמת. הם מאפשרים לנו להציץ או להקיש על עולמו המסחרר של פונס. הלה, אל לנו לשכוח, לא היה מסוגל כמעט לאידיאות כלליות, אפלטוניות. לא זו בלבד שהתקשה להבין שהסמל הקיבוצי "כלב" חל על פרטים נבדלים כה רבים ושונים בגודלם ובצורתם; אלא גם הפריע לו שהכלב של שלוש וארבע-עשרה דקות (במבט מהצד) זהה בשמו לכלב של שלוש ורבע (במבט מלפנים). פניו שלו בראי, ידיו שלו, הפתיעוהו בכל פעם. סוויפט מספר שקיסר ליליפוט הבחין בתנועת מחוג הדקות; פונס הבחין בלי הפסק בהתקדמותם השלווה של הריקבון, של העששת, של העייפות. הוא קלט את תהליכי המיתה, את התפשטותה של הלחות. צופה בודד וצלול היה בעולם רב-צורות, מידי ומדוייק כמעט לבלי נשוא. בכל, לונדון וניר-יורק הממו בזהרן האלים את דמיונם של בני-האדם; איש, במיגדליהן הצפופים ובשדירותיהן הסואנות, לא עמד מעולם בחומה ובלחצה של מציאות בלתי-נלאית כמו זו שיום ולילה ניחתה מכל עבר על אירנאו האומלל בכפרו הדרום-אמריקאי העלוב. הוא התקשה מאוד להירדם. השינה פירושה הסחת הדעת מן העולם; שכוב פרקון במיטתו, בחשיכה, היה פונס מעלה בדמיונו כל סדק וכל כרכוב בבתיים המדוייקים שהקיפוהו. (אני חוזר ואומר שהפחות בזכרונותיו היה מפורט וחינוני יותר מכל תחושה גופנית של עונג או של סבל שאנו מסוגלים לה.)

16

ככיוון מזרח, באדמות שטרם חולקו למיגרשים, היו כמה בתים חדשים, לא־מוכרים לו. פונס דימה בנפשו שהם שחורים, דחוסים, מיקשה אחת של חושך; לעברם היפנה את פניו כדי להירדם. לעיתים היה מדמה את עצמו בקרקעית נהר, מיטלטל ואובד בזרם. ללא מאמץ למד אנגלית, צרפתית, פורטוגלית, לטינית. ועם זאת חוששני שלא היה מוכשר ביותר לחשיבה. לחשוב משמע לשכוח הבדלים, להכליל, להפשיט. בעולמו הגרוש־מדי של פונס לא היו אלא פרטים, מיידים כמעט.

בהירותו החיישנית של השחר הסתננה מחצר העפר. א־אז ראיתי את הפנים השייכות לקול שדיבר כל הלילה. בן תשע־עשרה היה אירנאו; ב־1868 נולד; בעיני היה מונומנטלי כארד, עתיק יותר ממצרים, קדום מהנבואות ומהפירמידות. חשבתי על כך שכל מלה ממלותי (כל תנועה מתנועותי) עתידה להתקיים בזכרונו שאינו יודע רחם; קפאתי בחרדה פן ארבה במחוות מיותרות. אירנאו פונס מת ב־1889, מגודש בְּרִיאֹת.

1942